

Λαογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μамής

Δρ Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος, Παιδοχειρουργός.

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

σαλιάρα, η, η σαλιαρού. Το προστήθιο του βρέφους, που προφυλάσσει τα εσωτερικά ενδύματα από τα σάλια.

σαλιάρης, ο, το βρέφος που τρέχουν τα σάλια του.

σαλιγκάρια, τα, οι κοχλίες. Η μαμή απαγορεύει στην έγκυο να τρώει σαλιγκάρια, για να μη βγάξει πολλά σάλια το παιδί.

σαλιέρα, η, η εμπροσθέλα του βρέφους για τα σάλια.

σάλιο, το, ο σίελος. Η μάνα μασάει και σαλιώνει την πρώτη τροφή του βρέφους. Το σάλιο της μητέρας έχει μαγική δύναμη, γιατί έχει άφθονη παρωτινάση και βοηθά στην καλή πέψη. Επίσης, με το σάλιο η μαμή αλείφει τις ρώγες της πρωτάρας λεχώνας, για να ανοίξουν οι γαλακτοφόροι πόροι και να μην κουράζεται το νεογνό.

σαλό, το, το μωρό που μόλις γεννήθηκε.

σάλτα, η, η πολύ ζωηρή γυναίκα, η μοιχαλίδα.

σαμαρίτσα, η, η μικρή κούνια από σαμάρι.

σαπίτης, ο, φίδι, φόβητρο για τη θηλάζουσα μάνα, επειδή το ελκύει το γάλα. Αν τη δαγκώσει στο μαστό πεθαίνει, γι' αυτό η μαμή της συνιστά να τρώει συνέχεια ζοχούς (άγρια χόρτα), σαν αποτρόπαιο του φιδιού.

σαπούνι, το, ο σάπων. Χρησιμοποιείται για πολλές μαγικές και ιατρικές χρήσεις από τη μαμή. Ένα σαπούνι και μια πετσέτα ήταν η συνηθισμένη αμοιβή της παλιάς μαμής για τον τοκετό από τη φτωχή μάνα. Με χρυσό ή αργυρό νόμισμα κολλημένο

πάνω σε μοσχοσάπουνο, φιλοδωρείτο η μαμή όταν ξεγεννούσε αγόρι αρχοντικής οικογένειας.

σαράκι, το, 1) σκουλήκι που τρυπάει τα ξύλα, 2) πόνος, θλίψη, μεράκι, καημός, μελαγχολία.

σαρακόσκη, η, η σκόνη που πέφτει από τα ξύλα που τρώει το σαράκι. Τη μεταχειρίζεται η μαμή στις μασχάλες και στα σκέλη των νεογνών στο πρώτο φάσκιωμα, για να μη συγκαίγονται.

σαρακοσιανά, τα, τα φαγητά που τρώγονται τη Μεγάλη Σαρακοστή. Η έγκυος δεν νηστεύει, δεν τρώει σαρακοσιανά, γιατί είναι κρίμα.

σαράντα, τα, περίοδος 40 ημερών από ένα γεγονός, όπως η γέννηση και ο θάνατος. Ο αριθμός 40 έχει μαγική δύναμη και παίζει σπουδαίο ρόλο στη ζωή της μαμής, π.χ. οι 40 θύμησες, οι 40 ορμήνιες της μαμής κλπ.

Σαραντάπηχος, ο, φανταστικό δαιμόνιο, φόβητρο της μαμής, γιατί βλάπτει τις λεχώνες.

Σαραντάρι, το, 1) η λειτουργία στο ναό για 40 ημέρες, που κάνει μια γυναίκα όταν χάνει κατά την εγκυμοσύνη το παιδί της. Ο ιερέας της βάζει κανόνα και κάνει ένα ή δύο Σαραντάρια, δηλ. λειτουργίες για εξιλασμό, 2) η περιποίηση του τάφου της πεθαμένης λεχώνας για 40 ημέρες. Οι άλλες μανάδες της ρίχνουν κάθε βράδυ «αμίλητο νερό», το «δροσόνερο», τη μοιρολογούν και φεύγοντας ρίχνουν από μια πέτρα πίσω τους. (Η μητρική θνησιμότη-

τα στην Τουρκοκρατία ήταν μεγάλη, 30% περίπου).

σαραντίζω, συμπληρώνω περίοδο 40 ημερών από τον τοκετό και παίρνω την ευχή του ιερέα.

σαραντισμός, ο ή **σαράντισμα, το**, οι ευχές του σαραντισμού που διαβάζει ο ιερέας στη μάνα και στο παιδί στην εκκλησία, μετά 40 ημέρες από τον τοκετό. Τη μάνα συνοδεύουν η μαμή ή η μητέρα της, η οποία κρατάει το νεογνό.

σαραντίστρα, η, η γυναίκα που σαραντίζει τη βασκανία με γητέματα. Συνήθως είναι η μαμή.

σαραντολείτουργο, το, η λειτουργία για 40 ημέρες. Όταν μια γυναίκα είναι στείρα, κάνει σαραντολείτουργο σε διάφορα εξωκλήσια για να πιάσει παιδί.

σαραντομετάλαβο, το, η συνήθεια της μάνας να κοινωνεί το θηλάζον βρέφος της κάθε Κυριακή, μέχρι να συμπληρωθούν 40 μεταλαβίες, για να αρχίσει να τρώει φαγητό (μεικτή τροφή).

σαραντονέρι, το, αμίλητο νερό, μέσα στο οποίο η μαμή έχει σβήσει αναμμένα κάρβουνα από πουρνάρι. Το δίνει και το πίνει για 40 ημέρες η λεχώνα, για να μην πονά η κοιλιά της (θεραπεία αερίων εντέρου).

σαραντόνερο, το, αρωματισμένο χλιαρό νερό με το οποίο λούζουν το αγόρι την τρίτη ημέρα. Περιέχει 40 ειδών φύλλα από αρωματικά φυτά, όπως λεμονόφυλλα, πορτοκαλόφυλλα, μαντζουράνα, αρμπάρριζα, πεύκο κλπ.

σαραντόπιτα, η, λαχανόπιτα με 40 ειδών χόρτα. Τη φτιάχνει η γριά μάνα την ημέρα των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων (9 Μαρτίου) για την αραχνόγκαστρη κόρη της, που παθαίνει καθ' ἑξιν αποβολές.

σαράντωμα, το, το λουτρό που κάνει η μάνα στο βρέφος με τη βοήθεια της μαμής και της γιαγιάς, πριν πάει στην εκκλησία για σαραντισμό. Το λούζει με αφέψημα 40 ειδών τρυφερών αρωματικών

βλαστών δένδρων, θάμνων και φυτών του αγρού. Σε παραθαλάσσιο μέρος το περνάει επιπλέον από 40 κύματα, αμίλητη.

σαρβιτσάλι, το, όργανο από καλάμι, το κλυστήρι ή κλύσμα, για τη θεραπεία της δυσκοιλιότητας.

σαρμανίτσα, η, κούνια σε σχήμα νάρθηκα. Δεν την κουνούν ποτέ αδειανή για να μην πεθάνει το παιδί.

σάψυχο, το, το ζεστό ρόφημα με μυρωδικά και ζάχαρη ή ρύζι βρασμένο με λίγο λάδι και λεμόνι, που δίνει η μαμή στη λεχώνα ευθύς μετά τον τοκετό.

σεβαστιά, η, η αρραβωνιαστικιά.

σειρά, η, το γένος, το συγγενολόγι, το σύνολο των συγγενών καλής καταγωγής. Λέγεται και σειριά.

σειστρο, το 1) η κρεμαστή κούνια, 2) η κουδουνίστρα του βρέφους με χειρολαβή σε σχήμα σκήπτρου.

σεληνιασμός, ο, η επιληψία ή «το καλό του» ή απασμός ή πέταμα. Πιστεύουν ότι οφείλεται σε κακή επίδραση της Σελήνης. Κατ' ευφημισμό λέγεται και «γλυκί».

σελ(λ)ί της μαμής, το, κάθισμα επάνω στο οποίο η επίτοκος κάθεται και τίκτει. Λέγεται και σέλα της μαμής.

σερνικό, το, το αγόρι, το οποίο αποτελεί το στήριγμα της οικογένειας.

σερνικοβότανο, το, λέγεται και σερνικοχόρτι. Είναι είδος ορχεοειδούς. Το δίνει η μαμή και το τρώνε οι γυναίκες για να κάνουν αρσενικό παιδί.

σερνικομάνα, η, η μάνα που γεννάει όλο αγόρια. Δημιουργείται γύρω της μια ατμόσφαιρα εύνοιας και θεωρείται ευτυχισμένη, σε αντίθεση με τη μάνα κοριτσιών που λέγεται κακομοίρα.

σέσκουλο, το, λαχανικό που δίνει η μαμή στη λεχώνα για γαλακταγωγό.

σηκώστρα, η, η παραμαμή, η βοηθός της μαμής.

σηκωτά, τα, δυναμωτικά ροφήματα για τη λεχώνα, για να σηκωθεί γρήγορα από το

κρεβάτι, π.χ. αμύγδαλα κοπανισμένα με ζεστό νερό, γλυκάνισο, κρεατόζουμο κλπ.

σηκωτού ή σκωτού, η, η βοηθός της μαμής που περιποιείται την ετοιμόγεννη γυναίκα.

σημάδι, το, 1) το σημείο, 2) ο οιωνός (καλός-κακός).

σημαδιακό, το, το παιδί με συγγενείς ανωμαλίες, αυτό που γεννιέται με σημάδια.

Σημόγιорга, τα, οι τρεις πρώτες ημέρες του Φεβρουαρίου, του Αγίου Τρύφωνα, της Υπαπαντής και του Αγίου Συμεών, όπου οι έγκυες δεν εργάζονται καθόλου για να μην γεννηθεί σημειωμένο το παιδί.

σιδερένια, η, η λεχώνα που την τρίτη ή ένατη ημέρα μετά τον τοκετό πατάει ξυπόλυτη σιδερένιο υνί αρότρου, για να είναι σιδερένια.

σιδεροκέφαλα, τα, τα προικιά της άκληρης.

σιδεροκέφαλη, η, μόλις σηκωθεί η λεχώνα από το κρεβάτι, την 3η ή 9η ημέρα, πατάει με γυμνό πόδι ένα σιδερένιο υνί και όλοι μαζί με τη μαμή τής εύχονται «σιδεροκέφαλη», δηλ. να μην ζαλιστεί από την εξάντληση και να είναι απρόσβλητη από επιπλοκές της λοχείας (θρομβοφλεβίτιδα κλπ.). Λέγεται και σιδερένια, για να έχει σιδερένια υγεία. Γενικά η μαμή αποκαλεί σιδεροκέφαλη κάθε λεχώνα που σαράντισε, χωρίς κανένα πρόβλημα ψυχικής ή σωματικής υγείας.

σιδερόλυκος, ο, ο Χάρος που παίρνει γυναίκες στον τοκετό ή τη λοχεία.

σιδερόχορτο, το, μαγικό βοτάνι της μαμής, που έχει τη θαυματουργή ιδιότητα να ανοίγει τη μήτρα στις πρωτάρες επί δυστοκίας. Το αφέψημά του αφαιρεί την αγωνία από τις πρωτάρες και χαλαρώνει τον τράχηλο της μήτρας. Είδος κενταυρίου, ίσως ο κένταυρος ο κύανος.

σιλιγούδια, τα, η αμυγδαλίτις, γενικά οι αμυγδαλές.

σιναμική, η, έγχυμα φύλλων σέννης για καθαρισμό των εγκύων.

σινάπι, το, φυτό του οποίου οι σπόροι αφού κοπανιστούν διαβρέχονται και τοποθετούνται στο μέρος του σώματος που πάσχει από ψύξη. Λέγεται και σιναπόσπορος, η δε πράξη σινάπισμα.

σισαμόμελη, η, σισάμι με μέλι, που προσφέρεται στους γάμους για γονιμικό και για ταχεία σύλληψη.

σισαμόμελο, το, το μείγμα σισαμιού και μελιού, απαραίτητο συμπλήρωμα στο φαγητό της στείρας για να συλλάβει παιδί. Το φτιάχνει η μαμή και της το προσφέρει κάθε Σάββατο με την ευχή: «Καλά πιασίματα», «Καλές σύλληψεις», «Σαν το σισαμόμελο να πιάσεις».

σκαμνί της μαμής, το, το κάθισμα επάνω στο οποίο κάθεται η γυναίκα και γεννάει, το σελ(λί) ή σκάμνα.

σκαφιδιάζω, τοποθετώ το νήπιο στην κούνια (στο σκαφίδι).

σκαφιοπάνι, το, το σπάργανο όταν το βρέφος είναι ακόμη στην κούνια-σκάφη.

σκέπη, η, το άμνυον, η αμνιακή μεμβράνη, η προσωπίδα ή τσίπα που σκεπάζει το πρόσωπο του εμβρύου.

σκεύη της μαμής, τα, τα εργαλεία της μαμής (αφουγκραστήρι, κουτάλες, αρμεχτήρια κλπ.).

σκίρτημα, το, το πρώτο σκίρτημα του εμβρύου στη μήτρα. Με συμβουλή της μαμής η έγκυος φροντίζει την ημέρα εκείνη να βλέπει όμορφα πράγματα, όπως την εικόνα της Παναγίας και του Χριστού, για να γίνει όμορφο και το παιδί.

σκλάβωμα, το, το τάξιμο της μάνας να υπηρετήσει στη Χάρη της Παναγίας, σε αίσιο πέρας του τοκετού επί δυστοκίας: «*Ας ξελευτερωθώ με το καλό, Παναγία μου, κι ας γίνω σκλαβάκι σου*».

σκολάδα, η, η άτεκνη γυναίκα, η στείρα.

σκόρδο, το, το μονοσκέλιδο σκόρδο είναι αντιβασκάνιο για τη λεχώνα και το παιδί.

Σκορδούλα, η, επικίνδυνος δαίμονας που πνίγει τη λεχώνα, προσωποποίηση της

οξείας πνευμονικής εμβολής. Για θεραπεία της θρομβοφλεβίτιδας της λεχώνας έδιναν ως θρομβολυτικό πολύ σκόρδο, με αποτέλεσμα ενίοτε τη μετακίνηση του θρόμβου στους πνεύμονες.

σκορπιδόχορτο, το, φυτό που το αφέψημά του το χρησιμοποιεί η μαμή για να θεραπεύσει τη μαστίτιδα της λεχώνας, για να μη χάσει το γάλα της: «σκορπάει το κακό».

σκοτού, η, η λεχώνα μέχρι να σηκωθεί.

σκοτούρα, η, 1) η σκοτοδίνη, 2) η μεγάλη φροντίδα.

σκότωμα, το, το έκτρωμα, η αποβολή, το πεθαμένο έμβρυο.

σκοτόνομαι, αποβάλλω επί εγκύου: «σκοτώθηκε η κακομοίρα».

σκουλάδα, η, η μάνα που επέζησε μετά το θάνατο του παιδιού της κατά τον τοκετό, αλλά έμεινε έκτοτε στείρα.

σκουλούδι, το, το βρέφος μετά το σαραντισμό. Του βάζουν πάνω στο κεφάλι του ίνες λιναριού για να ζήσει, να γεράσει και να βγάλει άσπρα μαλλιά.

σκούλουθρο, το, το λεπποφυές και αδύνατο νεογνό.

σκουσμάρια, τα, οι γοερές κραυγές που εκβάλλει η πρωτάρα κατά τον τοκετό, οι ωδίνες του τοκετού.

σκουτέλα, η, πήλινο πιάτο.

σκουτοπιάστρα, η, η παραμαμή που θα πλύνει τα αίματα της λεχώνας και τα ματωμένα ρούχα, ενώ η μαμή θα φροντίζει το αρτιγέννητο για να ανανήψει.

σκούφια, η, κάλυμμα της κεφαλής του βρέφους με αντιβασκάνια.

σκουφίτσα, η, μικρό απλό καπελάκι που βάζει η μαμή στο νεογνό μετά το πρώτο λούσιμό του.

σκυλομάνα, η, η παιδοκτόνος.

σκύλωμα, το, το αποβαλλόμενο νεκρό έμβρυο.

σμερδάκι, το, το αβάφτιστο νόθο τέκνο από κλεψιγαμία, που το πνίγει η μάνα του.

Πιστεύουν ότι για τιμωρία ο Θεός ρίχνει χαλάζι, για να ξεσκεπάσει την κακούργα μάνα. Επίσης, πιστεύουν ότι την ώρα της Κρίσης το σμερδάκι θα φωνάζει: «Φόνισσα, μάνα, δώσ' μου το φως μου».

σμίξη, η, η συνουσία των νεόνυμφων την πρώτη νύχτα του γάμου.

σμιχτοφρύδης, ο, αυτός που έχει ενωμένα τα φρύδια. Είναι βάσκανος. Η μαμή δεν του επιτρέπει ποτέ να επισκεφθεί λεχώνα, ακόμα και αν είναι συγγενής, γιατί βασκαίνει τη λεχώνα και το παιδί.

σμπαραοπάδι, το, το αρσενικό παιδί, τη γέννηση του οποίου υποδέχονται με πυροβολισμούς. Η χαρά της μαμής είναι μεγάλη, γιατί αμείβεται γενναία από τον πατέρα μετά τους τρεις σμπάρους.

σουβλιά, η, ο οξύς πόνος, 1) οι πρώτες ωδίνες, 2) το πρώτο σύμπτωμα θρομβοφλεβίτιδας στη γάμπα της λεχώνας. Λέγεται και πόνιο.

σουγλάκι, το, η πρώτη τροφή του βρέφους. Συνήθως είναι ρύζι κοπανισμένο.

σούγλης, ο, ένα από τα πρώτα φαγητά της λεχώνας, χυλός από σιτάρι και μέλι, για τη θεραπεία των υστεροπόνων.

σουλιστάρι, το, το βυζανιάρικο νεογνό.

σουμάδα, η, ο ζωμός από βρασμένα πικρά αμύγδαλα με ζάχαρη, ως γαλακταγωγό για τη λεχώνα.

σουσουμί, το, ένα χαρακτηριστικό που κληρονομείται.

σουσουνάρι, το, η κουδουνίστρα του βρέφους.

σούφα, η, πρακτικό μαιευτικό υπόθετο, κατασκευάσμα της μαμής. Η μαμή τοποθετεί μαστίχα μέσα σε βομβύκιο κουκουλιού και το περικαίει με πυρίτιδα. Το χρησιμοποιεί για θεραπεία της στειρότητας.

σούφρα, η, η δυστροφία και ο μαρασμός του βρέφους από αθρεψία.

σουφρίτης, ο, η τοξίνιση του βρέφους, η δυστροφία.

σουφρόχορτο, το, είδος χόρτου με το

οποίο θεραπεύουν τη σούφρα των βρεφών.
σπαθόλαδο, το, το σπαθόχορτο μέσα σε φιάλη με λάδι. Το χρησιμοποιεί η μαμή στη λοχεία για αιμοστατικό.

σπαθονέρι, το, το νερό που έμεινε στο σπίτι μετά το θάνατο της λεχώνας. Η μαμή το χύνει αδειάζοντας όλα τα δοχεία, γιατί πιστεύει ότι σ' αυτό το νερό ξέπλυνε ο Αρχάγγελος Μιχαήλ το σπαθί του.

σπάργανα, τα, τα ζιπουνάκια, βρακάκια, σπαργανίδες, φασκιά, σκούφια κλπ.

σπάργανα του Χριστού, τα, οι τηγανίτες με καρύδια, που φτιάχνει η μάνα την παραμονή των Χριστουγέννων σε ανάμνηση της γέννησης του Χριστού. Κάθε μάνα θα στείλει ένα πιάτο στη μαμή του χωριού, δείχνοντας έτσι την ευγνωμοσύνη της.

σπαργανίδα, η, ο ανοιχτός σάκος που σπαργανώνουν τα βρέφη.

σπαργανίζω, τυλίγω το μωρό με ύφασμα, μεταφορικά=γεννώ παιδί: «*Η Ελένη σπαργανίζω*».

σπαργώθηκε, το γάλα που στάθηκε και έπηξε στους μαστούς της λεχώνας, οι οποίοι έγιναν επώδυνοι. Η μαμή τους θεραπεύει με «επωδές του βυζιού» και βυζόχτενα.

σπαργωμός, ο, η συμφόρηση των μαστών της λεχώνας: «*εσπάργωσε το γάλα στο βυζί της*».

σπασολούρι, το, είδος κηλεπιδέσμου για την κήλη του βρέφους.

σπηλαίτικο, το, το σπηλιωμένο ανάπηρο παιδί με συγγενείς ανωμαλίες, το ανδρειωμένο, αυτό που έχει διασπηματομυελία ή μηνιγγοκήλη. Το σπηλιώνουν και το βαφτίζουν Σπήλιο.

σπιτόβαρη, η, η γέννηση θήλεως τέκνου.

σπιτοβόγγισμα, το, η γέννηση θήλεως τέκνου.

σπιτονοικοκυρά, η, η νοικοκυρά.

σπλάχνο, το, το αγαπημένο παιδί της μάνας. Σπλάχνα=τα παιδιά της ίδιας μάνας.

σπόρος, ο, 1) το σπέρμα του άνδρα, 2) το πρωτότοκο αγόρι.

σπυρί, το, 1) ο δοθιήν, 2) η μικρή φλύκταινα.

Σπυρίδωνας Άγιος, ο, ο προστάτης άγιος της λεχώνας που πάσχει από ξαρμένιασμα (ψύχωση της λοχείας).

σπαθόλαδο, το, το φυτό σπαθόχορτο μέσα σε λάδι, απαραίτητο φάρμακο της μαμής. Το χρησιμοποιεί για αιμοστατικό σε αιμορραγίες της λοχείας.

Σταμάτα, η, όνομα ευχετικό, που δίνει η μάνα στο παιδί για να σταματήσει να γεννά θηλυκά τέκνα.

σταματήρα, η, κόκκινη χάνδρα, ο αιματοστάτης, ο αιματίτης λίθος. Τη δανίζει η μαμή στην έγκυο, η οποία την κρεμά στο λαιμό της προληπτικά, γιατί προστατεύει ή σταματά την αιμορραγία κατά την εγκυμοσύνη. Λέγεται και σταματήρας.

σταματόχορτο, το, ο δίκταμος. Το δίνει η μαμή στις έγκυες για να σταματήσει τη γέννηση θηλυκών τέκνων.

σταυρόγαλα, το, η μαμή παίρνει λίγες σταγόνες γάλα από τους μαστούς της εγκύου και κάνει ένα σταυρό στον τοίχο με το δάχτυλο. Άμα χαθεί ο σταυρός, τότε θα γεννήσει κορίτσι, άμα αφήσει λαδιά, θα γεννήσει αγόρι (πρόγνωση από τη μαμή του γένους του εμβρύου).

σταυροκόπημα, το, το σημείο του σταυρού με το δεξί χέρι, που κάνει η μαμή όταν θα πρωτοεξετάσει την επίτοκο, που σκοπό έχει να τη βοηθήσει ο σταυρός, που είναι όπλο κατά των κακών δαιμόνων, ώστε να εξελιχθεί ομαλά η γέννα.

σταυροπιάστρα, η, ο σταυρός από κατράμι και πετιμέζι που φτιάχνει η μαμή στον τοίχο, πάνω από το κεφάλι της λεχώνας, για να πιάνει τις μύγες και τα διάφορα έντομα ή ζώφια, που θα ενοχλούσαν τυχόν τη λεχώνα.

(Συνέχεια στο επόμενο τεύχος)